

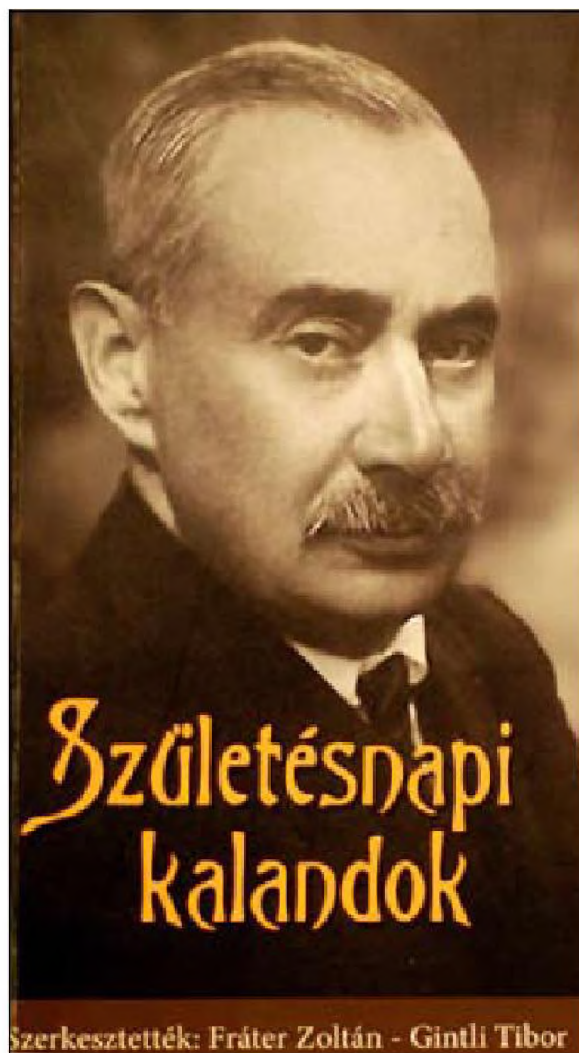
Kísérletek a megragadhatatlan megragadására

Tanulmányok Krúdy Gyuláról

Kevés olyan jelentős huszadik századi írónk van, akinek az olvasottsága és a megítélése annyiszor változott a halálát követően, mint a Krúdy Gyuláé. Ha csupán az elmúlt mintegy negyedszázadra tekintünk vissza, azt láthatjuk, hogy a szép-irodalom presztízsének megcsappanása a Krúdy-olvasók számának csökkenésében is megmutatkozott (igaz, értelmiségi körökben az író megőrizte népszerűségét), az irodalommal hivatásszerűen foglalko-

zók körében ugyanakkor minden addiginál nagyobb érdeklődés bontakozott ki a szerző iránt, s az írásművészetéről alkotott kép egyre összetettebb lett.

A Krúdy-kutatás jelenlegi irányairól, eredményeiről igen alapos tájékoztatást kaphat minden érdeklődő az író születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásait közlő *Születésnap i kalandok* kötetből. Az egyik kései Szindbád-novellától kölcsönzött cím

ötletes és találó. A huszonhat előadás szellemi kalandok, intellektuális élmények sokaságát kínálja, egyben a szövegegyüttes jól mutatja, mely pontokon következhet majd be korrekció a Krúdy-életmű egészét értékelni kívánó újabb monográfiában.

Az írásokat a szerkesztők (Fráter Zoltán és Gintli Tibor) öt fejezetbe rendezték: *Irányzatok és beszédmódok*; *Az imitáció poétikája*; *Színház és teatralitás*; *Regények*; *Novellák és ciklusok*. A kötetet hatodik egységként záró dolgozat pedig azt követi nyomon, hogyan ítélték meg, mire „használták” a Krúdy-életművet várospolitikai szempontból az 1945 utáni évtizedekben. (Scheibner Tamás korrekt áttekintése sok hasznos adalékkal egészíti ki Krúdy 1945 utáni recepciótörténetét.)

A gazdag Krúdy-irodalomban különös figyelmet érdemel Fülöp László 1986-os monográfiája. Ez a munka kritikus, kiváló áttekintést ad az addigi Krúdy-recepcióról, s új irányokat jelöl ki a Krúdy-kutatás számára. Különösen előremutatóak az író beszédmódját elemző részletei. Ezek inspiráló ereje máig ható, s a *Születésnap kalandok* szövegein is érezhető. (Igaz, csupán a kötet egyik fejezetcímében szerepel a beszédmód kifejezés, ám akár a többiben is helyet kaphatott volna, oly mértékben jut szerephez a beszédmód szempontú vizsgálat a könyv egészében.) A huszadik századi regénnyel foglalkozó közelmúltbeli tanulmányok közül kiemelhető Dobos István *A performativitás a XX. századi regényben. A narratív előadás. Jelentő testek* című munkája, mely a tanulmánygyűjtemény néhány szerzőjére szemmel láthatóan hatással volt. (Narratív előadásnak nevezi Dobos István „azt a XX. századi regényformát, amely kísérletet tesz a nyelvi kifejezés határainak meghaladására, amikor a színjáték bizonyos elemeit felhasználva eseményként viszi színre a test fenomenját”). Előképre, ösztönző gondolatra a Krúdy-irodalmon kívüli tartományban is rámutathatunk. A tanulmánykötet jó néhány dolgozata nehezen érthető John L. Austin beszédcselekvéselméletének ismerete nélkül.

A stílust és beszédmódot vizsgáló elemzések sorát megnyitó Szegedy-Maszák Mihály-írás olyan meglepő kijelentésekkel szolgál, hogy „az irodalmi impresszionizmus külföldön nem igazán elfogadott megjelölés, és a szecesszió (néhány országokban Art Nouveau) is elsősorban a képzőművészetben meghatározott fogalom”, továbbá hogy ezen irányzatoknak a magyar irodalomtörté-

neti szakmunkákban nincs alapos meghatározása, s éppen ezért jobbnak tűnik irányzatokra hivatkozás nélkül mérlegelni a Krúdy-féle stilizálás néhány jellemző módját. A szerző a szakirodalomtól is többé-kevésbé befolyásolatlanul vizsgálódik, szól a Krúdy-művekben szerephez jutó belső látásról, az író foglalkoztató „belső én” képzetről, s a kötetben először nála bukkan az olvasó (egy idézet révén) olyan Krúdyval kapcsolatos meglátásra, mely különböző megfogalmazásokban aztán mások tanulmányaiban is előkerül. Az idézet Máraitól való, s így szól: „ez a nagy író – mindenről és mindenkiről – örökké parodisztikusan beszélt (...), feltételezte az olvasó cinkosságát, azt, hogy együtt röhögnek, író és olvasó”.

Krúdy impresszionizmusának kérdéséről szólva Kemény Gábor – kinek az író stílusáról, képalkotásáról értekező munkái a Krúdy-irodalom megkerülhetetlen teljesítményei – a vonatkozó szakirodalom elemző áttekintését követően meggyőzően jelenti ki, hogy az író nem lehet egyik vagy másik irányzathoz kapcsolni, mert több korabeli stílustörekvés szintetizálója, mert „nagy” kortársaihoz hasonlóan önálló stíluszintézist teremtett.

Ez nem jelenti azt, hogy egyes Krúdy-szövegek, szövegrészek ne minősülhessenek jellegzetesen későromantikusnak, impresszionistának, szecessziósnak vagy éppen biedermeier stílusúnak. Tanulmányában Pethő József e két utóbbi irányzat jegyeit veszi számba néhány kiválasztott alkotásban, s mivel mindkét stílustörekvés jellegzetes technikája a stilizáció, ezért e fogalom értelmezésére, meghatározására is nagy gondot fordít. A tanulmány több ponton kapcsolódik Kemény Gábor kutatásaihoz, minek révén az idősebb szerző itt közölt írása szerves folytatásának,

kiegészítőjének is felfogható. E korrekt dolgozat kapcsán hadd jegyezzük meg: örvendetes, hogy Katona Béla után Pethő József személyében újra van neves, szakmai körökben is elismert kutatója szülővárosában Krúdy Gyulának.

Angyalosi Gergely az irodalmi alkotásokban jelentést kapó test, testiség vizsgálatának néhány problémájára hívja fel a figyelmet (helyteleníti például, ha az elemzések csupán a nemiség megnyilvánulásaira összpontosítanak), majd két Krúdy-szövegrészlet elemzését követően arra a megállapításra jut, hogy „a test néha nagyon is 'szóhoz jut' Krúdy műveiben”, ám többnyire nem részletező leírások, hanem víziók, perspektíva-váltások révén.

A tanulmánykötet leghosszabb írása a Dobos Istváné, aki a Szindbád-történetek elbeszélésmódját, e művek alakzatainak természetét veszi szemügyre, s rámutat arra, hogy a metonímia, az ismétlődés, a tautológia, a katafora stb. kettős olvashatósága a paródia, az irónia, a travesztia és az abszurd megjelenését teszi lehetővé a szóban forgó művekben. Sok kutató értekezett az utóbbi időben Krúdy humoráról, eseményeket, hősöket parodizáló hajlamáról. Ami Dobos István írásában különös, hogy ő maguknak az alakzatoknak a paródiájáról beszél.

A Krúdy-féle imitáció változatait szemügyre vevő tanulmányok közül Eismann György a beszédttétként megvalósuló utánzásra (ismétlésre) hoz példákat néhány Szindbád-novellából, az *Asszonyságok díjából*, a *Hét Bagolyból* és *A vörös postakocsiból*; Clara Royer arra mutat rá, hogy az író a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* című regényének egyik fejezetében hogyan játszik a kulturális és intermediális emlékezettel a stilizációs montázstechnika segítségével (eljutva

olykor a horror, az irónia, a karikatúra, a groteszk árnyalatainak megjelenítéséig); Kányádi András igen leleményes intertextuális olvasatával azt igazolja, hogy *A fogadósné vagy az elvárásolt vendégek* című novella az *Odüsszeia* Kirké-epizódjának imitációja (travesztíája); Steinmacher Kornélia pedig sorra veszi azokat a műveket, melyek jellegzetesen krúdys módon élnek a meseimitáció különböző változataival, kitér arra, „hogy a Krúdyhoz köthető sajátos emlékezőtechnika és az ehhez járuló tér- és időkezelés milyen módon járul hozzá a műfaj imitálásához”, továbbá igazolja, hogy épp ezek az eljárások teszik modernné a Krúdy-féle imitációkat.

A *Színház és teatralitás* közös címmel összekapcsolt tanulmányok közül a Fried Istváné *A vörös postakocsi* színházias elemeit veszi sorra, s bemutatja, hogy ezek segítségével Krúdy miként idézi fel a századforduló Budapestjének színházi világát (szórakoztatóiparát), melyben a szövegek központú, értékesebb előadások helyét egyre inkább az operett, az orfeum, a lokál kínálta felszínesebb produkciók foglalták el. Bárdos László *Az arany meg az asszony* című színmű megszületésének, színre kerülésének történetét vázolja fel, szól operaváltozata létrejöttének körülményeiről, majd elemzi mindkét darabot, feltárja viszonylagos sikerük okait, s kijelöli helyüket a Krúdy-életműben. Keserű József, kinek az újabb Krúdy-recepció eredményeit összegző *Az újraértett Krúdy* című korábbi tanulmányát igen színvonalasnak és hasznosnak tartjuk, ezúttal a *Napraforgót* elemzi a fejezetcímben megadott szempontból. Írása elején indokoltan hivatkozik Fülöp Lászlóra, ki észrevette, hogy a Krúdy-művekben gyakran jelenik meg az élet szerepként való fel-

fogása. Hadd tegyük ehhez hozzá, az is Fülöp László megfigyelése, hogy Krúdynál szinte színjátékká válik az étkezés, továbbá hogy a Krúdy-művek narrátora nem egyszer bábuszerű kreatúráknak tekinti alakjait. Keserű József, mint írja, nem csupán témaként vagy konceptuális metaforaként értelmezi a Krúdy-művek színpadiasságát, „hanem a szövegek működésének, illetve a jelölés folyamatának meghatározott módjaként is”. A vizsgált regényben aztán – Dobos Istvántól is ihletetten – elsősorban a regényalakok átváltozásaira, testük teatralizálásának mozzanataira s az elbeszélői nézőpontok váltásaira fókuszál.

A tanulmánykötet szerzői ezt követően egy-egy novellát, novellaciklust vagy regényt vesznek szemügyre, ám értelmezéseiket nem köti össze közös vizsgálati szempont. A tizenhárom írásból néhány mindenképpen kiemelésre érdemes. Margócsy István a szerelem és erotika démonikus kettősségének példáit veszi sorra a *Napraforgót* értelmező munkájában. A regény egyes szerelmi viszonyainak fenyegető, pusztító jellegével kapcsolatos reflexiói azt mutatják, igaza volt Fülöp Lászlónak, amikor arról beszélt, hogy Krúdy szerelemábrázolása igen összetett, s eredetibb és modernebb, mint sokan vélik. Fráter Zoltán az 1922-ben megjelent *Őszi versenyek* című kisregényt abból a szempontból vizsgálja, hogy milyen szerepet játszik benne az álom és az irodalmiasság. Figyelemre méltó az írása végén az a meglátás, hogy az elcsapott, öngyilkosságra készülő zsokéról szóló mű közösségi (nemzeti) tapasztalatot, viselkedésmintát rögzítő funkcióval is bír, s ezért figyelmeztetésként is felfogható. A tanulmánykötet szerzői többnyire Krúdy Budapesttel kapcsolatos korrajzrészle-

teire figyelnek, a nemzeti sorskérdéseket érintőkről ritkán ejtenek szót. Igaz, Krúdyt inkább az életforma, az életmód, a kulturális hagyományok és környezet érdekelte elsősorban, ám a Trianon utáni művekben, ha áttételesen is, sokszor utal Magyarország tragédiájára. Fráter Zoltán meglátta, tanulságosan értelmezi a vizsgált műben a Trianonra való (közösségi érdekű) reflektálást, s ez növeli munkája értékét, jelentőségét.

Tverdota György a magyar irodalmi modernség korai stádiumát bemutató Krúdy-mű, a *Hét Bagoly* és Flaubert *Az érzelmek iskolája* című, a francia modernség kibontakozását megjelenítő regény összehasonlító elemzése során elsősorban azokra a jegyekre mutat rá, melyek Krúdy alkotását megkülönböztetik a francia műtől. Tanulságosnak tartjuk Tverdota György egyik megjegyzését, melyre szinte vártunk a tanulmánykötetet olvasva. Számos szerző hivatkozik a könyvben Krúdy ironizáló, karikírozó hajlamára. Tverdota György arra utal, hogy Krúdy „torzításai” sokszor jóindulatúak. Úgy is mondhatnánk, hogy az író az emberismeret mellett az emberszeretet is jellemzi.

Fábri Anna a korszakváltás regényeként mutatja be a *Boldogult úrfikoromban* című alkotást, nyomon követve, miként szakralizálódik a szereplők tudatában az 1870-es, 1880-as évek periódusa, s miként, milyen színházias gesztusokkal búcsúznak a felértékelődött, megszépült egykori Ferenc József-i világtól. Gintli Tibor az *Iffjú évek* című novella kapcsán azt igazolja, hogy Krúdy a hagyományosnak számító anekdotikus elbeszélésmódot képes volt az emlékezet asszociatív mozgását tükröző szerkezettel megújítani. Végül hadd szóljunk pár szót a kötet (talán) legszebb írásáról. Tisztá-

ban vagyunk vele, hogy egy tanulmány értékét nem az dönti el, hogy szép-e, hangulatos-e. Engedtessek meg azonban nekünk, hogy ezúttal ilyen szempontból is mérlegre tegyük a kötet írásait, s megdicsérjük Sturm László elemzését. A szerző a *Tél* című novelláról ír, s munkájába az idézett novellarészletek révén átsugárzik e tüneményes Krúdy-mű hangulata. Sturm László ugyanakkor a saját stílusát is mintegy hozzáhajlítja a tárgyalt alkotásához (kerüli például a szakkifejezéseket, az egysíkú mondatszerkesztést), s így értekezésének egészéből ugyanaz a harmónia árad, mint a Krúdy-műből.

A tanulmánykötet egy-egy mű, téma kapcsán sok új meglátást oszt meg az olvasóval, árnyaltabbá teszi az elmúlt évek recepciójának Krúdy-képét. Az írások mindegyike kiváló szellemi teljesítmény, elgondolkodtató ugyanakkor, hogy (tisztelet a kivételnek), milyen sok bennük az idegen szó, terminus. Megértésük szakmai felkészültséget igényel, így kevesebbekhez szólnak, mint a két-három évtizeddel ezelőtti hasonló munkák. Vajon törvényszerű ez, vagy lehetne másképp is? Nyilvánvaló, hogy a Krúdy-művek sok esztétikai hatóeleme, módszertani megoldása az értelmezésekben egyes mai, divatos irodalmi jelenségek előzményeként értékelődik fel. Egy új Krúdy-monográfia szerzőjében ugyanakkor remélhetően felvetődik: talán minden jelenkori irodalmi törekvésnek, iránynak (a kevésbé divatosaknak is) megtalálhatók az előképei Krúdy Gyula hallatlanul gazdag életművében.

Születésnap i kalandok. A Krúdy Gyula születésének 135. évfordulója alkalmából rendezett konferencia szerkesztett előadásai. Szerk. Fráter Zoltán, Gintli Tibor. Budapest, 2014. 330 p.

ANTAL ATTILA